

verslaggevers, de parochiepriesters? Per slot van rekening vormden zij de ruggengraat van het vooroorlogse flamingantisme in de provincie. Ze waren dus in principe aanspreekbaar voor het activisme. Daarover vernemen we niets.

In het verslag van Beringen, gelegen in de koolmijnregio, krijgt priester Jozef Geurts, die de katholieke middelbare school aldaar leidde, lof voor zijn houding bij de inval. Daarna waren er geen 'plichtverzakingen' te noteren op wat handelaars, herbergiers en enkele vrouwen na. Tot zover de priester. Boeiend is dat de uitgevers ook een Berings pamfletje afdrukken dat stelde dat Geurts 'zich door het activisme heeft laten meeslepen'. De opstellers hadden gelijk. De priester trad inderdaad op als raadgever bij het inrichten van het activistische propagandanetwerk in de provincie. Maar daarover wilde de verslaggever het duidelijk niet hebben.

Er ontbreken enkele belangrijke parochies maar in de vele honderden bladzijden lectuur wordt slechts zeer zelden iets gezegd over een activist. En dan nog vaak enkel om de betrokken persoon in bescherming te nemen. Van Joseph de Wit, kapelaan in Paal, nadien in Meeuwen, wordt nadrukkelijk vermeld dat hij deelnam aan de gevechten in Luik als brancardier. Maar geen woord over het latere optreden van de man op activistische *meetings* en zijn dienstbetoon via zijn activistische contacten in Brussel. Dat dienstbetoon moest nochtans de bevolking gunstig stemmen tegenover het activisme.

Jan Borms stelde in zijn verslagen dat vele pastoors het activisme binnenskamers gunstig gezind waren. Weliswaar slechts voor zover zich dat niet al te pro-Duits en anti-Belgisch toonde en voorzover het een katholieke kleur aannam. In zijn eigen woorden: 'In Limburg zijn de priesters de beste activisten; dagelijks ontvangen wij op het bureel het bezoek van priesters. De statistiek der twee arrondissementen gaf ons 180 activistische priesters tegen 53 passieven en tegenstrevers'. Hij zal zonder twijfel overdreven hebben maar feit is dat de neiging tot een activistisch engagement bestond en met die voorkeur vanwege een aantal priesters moet rekening gehouden worden bij gebruik van deze verslagen.

Luc Vandeweyer

W. Otterspeer, J. Schuller tot Peursum-Meijer, *Wetenschap en wereldvrede. De Koninklijke akademie van wetenschappen en het herstel van de internationale wetenschap tijdens het interbellum* (Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen I; Amsterdam: Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen, 1997, 253 blz., f59,-, ISBN 90 6984 155 X).

Eén van de grootste misverstanden betreffende het verschijnsel wetenschap is de gedachte dat wetenschap en samenleving ooit gescheiden werelden waren. In feite heeft de beruchte ivoren toren nooit bestaan. *Wetenschap en wereldvrede* laat dat nog eens treffend zien. Het boek concentreert zich weliswaar op het interbellum, maar schetst ook hoe wetenschap en nationalisme sinds de negentiende eeuw verknoopt zijn geraakt. Uiteraard geeft de Eerste Wereldoorlog de uitkomst van dat proces het scherpst weer. Met name de *Aufruf an die Kulturwelt*, het manifest van 93 Duitse geleerden uit 1914 waarin de Duitse schuld werd ontkend, is daarvan een voorbeeld. Hoezeer echter de wetenschap daarnaast ook internationaal geworden was, werd meteen na de oorlog duidelijk in de 'monumentale inspanning' om de wetenschappelijke wereld weer te organiseren.

Wetenschap en wereldvrede wil aantonen hoezeer Nederlandse geleerden zich hebben ingespannen om de centrale mogendheden, met name Duitsland, weer in de internationale wetenschappelijke gemeenschap op te nemen. De auteurs menen dat in de buitenlandse literatuur

die bijzondere rol niet voldoende uit de verf komt. Nederland wijkt volgens hen ook af van het patroon. Hier hield de politiek zich afzijdig en speelden generatieverschillen tussen wetenschapsbeoefenaren geen rol in de beoordeling van het probleem. Van belang was wel, zoals in een aantal andere landen, dat wetenschap functioneerde als *Macht-Ersatz*: het gaf een klein land de gelegenheid een positie te verwerven op het internationale podium. Als bewijs geldt Van Vollenhovens bekende brochure *De eendracht van het land*.

Nog voor de oorlog goed en wel was afgelopen, werd duidelijk dat met name de Franse en Belgische geleerden niet langer met de centralen wilden samenwerken in de in 1899 opgerichte Association internationale des académies. In plaats daarvan werd eind 1918 een International research council opgericht die vanaf 1919 permanent in Brussel werd gevestigd. Aanvankelijk werden daarin geen neutrale landen toegelaten vanwege hun contacten met Duitsland tijdens de oorlog. De vrees bestond ook dat de neutralen op hun beurt zouden proberen de centralen binnen te halen.

Die vrees was terecht, zoals het Nederlandse voorbeeld aantoont. Zodra de Koninklijke akademie was toegelaten tot de IRC (sinds de vestiging in Brussel in het Frans CIR geheten) gedroeg zij zich als middelaar tussen de beide kampen. Met name Lorentz was hierbij een centrale figuur door zijn groot wetenschappelijk prestige en zijn talloze internationale relaties. Belangrijk was om van de Duitse geleerden enige toegevendheid te verkrijgen. Zij bleven echter stevig vasthouden aan een herrijzing van de oude Association en namen eveneens niets terug van de *Aufruf* uit 1914. Talloze brieven en reizen werden gespendeerd aan het bijeenbrengen van de partijen. Het succes was echter minimaal. Met name het feit dat de Duitse academies eisen bleven stellen ten aanzien van hun terugkeer in de internationale gemeenschap maakte het er niet gemakkelijker op.

De beste weg voor toenadering bleek de omweg te zijn. Op het moment dat er nog veel energie gestoken werd in toetreding van de centralen tot de CIR ontmoetten geleerden elkaar al wel op internationale congressen. Ook hier speelden Nederlanders een belangrijke rol. Een fraai voorbeeld van hun vindingrijkheid is de toekenning in 1928 van een eredoctoraat aan een Duitse astronoom die te oud was om de bul in ontvangst te komen nemen. Uiteindelijk lukte het om Duitsland tot de CIR te laten toetreden, maar toen was het al 1935. En op dat moment waren er inmiddels redenen genoeg om juist geen toenadering meer te willen.

Wetenschap en wereldvrede geeft een gedetailleerd relaas van de Nederlandse inspanningen om de centralen weer hun plaats in de wetenschappelijke gemeenschap te laten innemen. In hun ijver de omvang van de Nederlandse rol te beklemtonen verdwijnt echter de inzet van andere landen een beetje uit het zicht. Interessanter dan deze detailkritiek is echter dat het boek niet blijft steken in de opsomming van correspondenties en reisberichten. De grote lijn wordt niet vergeten: het laatste hoofdstuk spreekt van een heroriëntatie van de Nederlandse wetenschap. Met Van Vollenhoven spreken de auteurs over een 'zelfbevrijding van de Duitse wetenschap'. Door zich als het ware over Duitsland te ontfemen, emancipeerde de Nederlandse wetenschap zich daarvan. De vraag is echter of Van Vollenhoven het juist heeft gezien: was het wel een zelfbevrijding? Als men ziet, zoals dit boek duidelijk aantoont, dat al in 1918 de Verenigde Staten in feite dicteren hoe de organisatie van de wetenschappen geregeld zal zijn, dan is de vraag hoeveel 'zelfbevrijding' hier aan de orde is. De uiteindelijke conclusie dat een nieuwe, Angelsaksisch getinte, afhankelijkheid het ontstane gat opvulde is dan ook terecht.

Leen Dorsman